

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

HUKURI 2018

XILETELO XA MAKOREKETELO

TIMARAKA: 70

Xiletelo xa makoreketelo lexi xi na tipheji ta 10.

XIYENGE XA A: NOVHELE**XIVUTISO XA 1: NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana**

- 1.1 A a khomiwile kutani a xaviseriwa 'bass' Donder.√√ (2)
- 1.2 A va handza matapula hi mavoko.√√ (2)
- 1.3 A va biwa no rahiwa hi Donder na Kalkoel√ na ku xanisiwa hi vabohiwakulobye.√ (2)
- 1.4 Ra fambelana hikuva a a nga tiviwi leswaku hi u'nwana wa swigevenga swa Lefty./ Hi yena a a kunguhata vugevenga hinkwabyo lebyi ti 'Vultures' a ti byi endla.√√ (2)
- 1.5 Ku va Jamboti a khomiwile a a lo tilavela hi ku va a endla vugevenga./Jamboti a a ri eku hakeleni vubihi bya vukhamba ku va a khomiwile.√√ (2)
- 1.6 Nyama a yi nga tali ku dyiwa./C.√ (1)
- 1.7 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo ya yena. Xikombiso: Loko munhu a tisola endzhaku ka ku endla vubihi emakumu u kuma hakelo ya kahle. √√ (Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.) (2)
- 1.8 A a ri na tihanyi.√√ (2)
- 1.9 Mukamberiwa u ta kombisa leswi n'wi tsakisaka hi mahanyelo ya Manayila. Xikombiso: A a ri na rirhandzu ra ntiyiso, a nga langutangi xiyimo xa ndyangu wa ka va Jamboti naswona a a kota ku tiyimela eka tata wa yena hi ku ala loko a n'wi sindzisa ku tekana na Muzayiwe.√√ (Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 1.10 I Muzayiwe.√ (1)
- 1.11 Hi leswi a a lava ku pfuxeriwa bindzu ra yena ra mabazi.√√ (2)
- 1.12 A a vula leswaku vana va masiku lawa a hi vona vo seketeriwa eka timhaka ta vukati, vo fanele ku lerisiwa kunene.√ (1)
- 1.13 Ku va na matimba ehenhla ka vana va yena na ku va a lava ku lawula vutomi bya vona.√√ (2)
- 1.14 I ku va a kombisa Ntekele ntiyiso na maendlelo lamanene ya swilo ehenhla ka n'wana wa yena hambi Ntekele a ri karhi a nga lavi no twa.√√ (2)
- 1.15 E-e, hikuva Muzayiwe a a tekile tshengwe.√ (1)
- 1.16 Hileswi Xoxololo kokwa wa Ntekele na Mafela-nkatini kokwa wa Dodovha va la nga pumbana vuloyi kutani Xoxololo a ya hisa muti wa Mafela-nkatini √√. (2)

- 1.17 A a ri n'anga.✓ (1)
- 1.18 U endlile vuxisi byo va vanhu va tiva leswaku u tihoxe exidziveni, kasi u lo famba a ya hlangana na Jamboti.✓✓ (2)
- 1.19 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A a nga ri kona hikuva Ntekele a a ri na ku hisekela ku pfuxa bindzu ra yena leswaku a ta vuyisa ndzhuti wa yena.✓✓ (2)
- 1.20 Mukamberiwa u ta nyika miehleketo ya yena. Xikombiso: Ntekele u lava leswaku Mpfuleni, Rice na Manayila va tekiwa no teka laha yena a lavaka kona, loko a tshweriwile hi mabazi u sindzisa Manayila ku tekiwa hi Muzayiwe hi ku va yena a lava ku pfuxeriwa bindzu hambiloko Manayila a nga swi tsakeli.✓✓ (2)
- (Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twalaka.)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU**XIVUTISO XA 2: *BYOKOTA MADLAYISANI* – MM Marhanele**

- 2.1 Ngoveni.√ (1)
- 2.2 Hileswi ndhuna a yi va ndhunduzela leswi a va tirha hi matimba na ku tlhela yi tshembisa ku va tshunxa loko vo yi yingisa.√√ (2)
- 2.3 Muvhulu/Musumbhuluku.√ (1)
- 2.4 I bya ku rhandzana na yena./Vugangu.√ (1)
- 2.5 Byalwa√ na huku.√ (2)
- 2.6 A va endlela leswaku vatirhikulobye va nga swi lemuki leswaku va vulavula hi timhaka ta rirhandzu/vugangu.√√ (2)
- 2.7 A a vula leswaku swi ta koteka ku va yena na Gezani va vonana/hlangana nakambe.√√ (2)
- 2.8 U byela Mavundza leswaku wa swi tiva leswaku a nga fanelangi ku chava nchumu loko a ri na yena./U pfumelerile Mavundza ku n'wi ongola endzhaku ko biwa hi Mathebula./U pfumerile loko Mavundza a n'wi nyika byalwa kasi emakumu byi endlile leswaku a fa hikuva a byi ri na chefu.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)
- 2.9 Hileswi a a twela N'wa-Ridonga vusiwana endzhaku ka ku va a endlile xikombelo a ri karhi a rila na ku xavelela.√ (1)
- 2.10 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta n'wi rivalela leswaku moya wa mina na wona wu ta kuma kurhula.

KUMBE

- A ndzi nga ta n'wi rivalela hikuva na mina a lavile ku ndzi dlayisa.√√ (2)
- 2.11 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Hileswi a a rhandza ngopfu mali./A a nga swi koti ku tikhoma.√√ (2)
- 2.12 Emutini wa Mavundza./B√ (1)
- 2.13 Ku rhandzana na nsati wa yena.√√ (2)
- 2.14 I n'anga Mavundza.√ U n'wi dlayile hi ku n'wi chelela byongo bya ngwenya (chefu) ebyalweni.√ (2)
- 2.15 Hiloko a vona mufi a phutseriwile hi dzovo ra nyimpfu.√√ (2)

- 2.16 Va vula leswaku etikweni vanhu va endla swilo hi ku rhandza handle ko landzelela nawu wa tiko.√√ (2)
- 2.17 Ku lava wansati loyi a nga holovisa vavanuna.√√ (2)
- 2.18 A a endlela ku tumbeta vuthala bya leswaku hi yena mudlayi wa Gezani Maluleke./A a endlela leswaku vanhu va nga n'wi ehleketeli leswaku hi yena loyi a nga dlaya Gezani Maluleke.√√ (2)
- 2.19 Loyi a dlayaka munhu un'wana, na yena u fanele ku dlayiwa/ku nyikiwa xigwevo xa rifu.√ (1)
- 2.20 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A swi nga fanelangi hikuva a a nga ri na nandzu na leswaku a hi yena a dlayile Gezani.

KUMBE

A swi fanerile hikuva hi yena musunguri wa timhaka. Loko a a nga rhandzanangi na Gezani Maluleke, Gezani ingi a nga dlayiwangi.√√√
(Timaraka i ta nseketelo ntsena.)

(3)
[35]

XIVUTISO XA 3: KU DYELA NYAMA EMATLUKENI – DJ Risenga

- 3.1 Timhaka ta maambalelo√ na timhaka to ya pota nuna emaphoriseni.√ (2)
- 3.2 Eka Siyandhani√ na le Kremetart.√ (2)
- 3.3 tshamile kahle./C. √ (1)
- 3.4 Vukosi a a vulavula na Piet hi ndlela leyi faneleke naswona a nga swi landzeleli switsundzuxo swa Ma'am Joyce, kasi Ma'am Joyce a nga xiximi nuna naswona a a teka swiboho swa muti a ri yexe. √√ (2)
- 3.5 Maambalelo ya vona ya kombisa ku ka va nga tihloniphi na ku ka va nga hloniphi Piet loyi a a ri 'mukon'wana' eka Ma'am Joyce. √√ (2)
- 3.6 U vule leswaku wanuna wa kona a nga va eka xiyimo xihi kumbe xihi, mhaka yikulu hileswaku wansati u tshunxekile. √√ (2)
- 3.7 A a khomiwa hi tingana eka leswi a swi vuriwa hi mana wa yena./ A a lava ku twisisa leswaku leswi a swi vulaka swi endliwa eka nuna wa njhani. √√ (2)
- 3.8 U lela nuna wa yena hi xipapilana.√ U vulavula na nuna wa yena hi ndlela yo ka yi nga amukeleki.√/U teka swiboho swo xava yindlu eKremetart a ri yexe.√
(Tinhlamulo timbirhi ntsena.) (2)

- 3.9 A swi nga fanelangi hikuva yena i mana wa Vukosi, a a fanele ku n'wi dyondzisa na ku n'wi kucetela ku endla leswinene.

KUMBE

- A swi fanerile hikuva i mavonelo na matwisiselo ya Ma'am Joyce ya vutomi naswona a a ringeta ku tisirhelela eka mahanyelo ya yena layo biha.√√ (2)
- 3.10 I vamaseve.√ (1)
- 3.11 A va ya tshamela Vukosi hileswi a ri ekusuhi no kuma n'wana.√√ (2)
- 3.12 Hi vona hi loko va tsutsumerisa Vukosi exibedhlele hi movha wa vona handle ko n'unun'uta.√√ (2)
- 3.13 Mavulavulelo ya yena na nuna wa yena na mambalelo ya yena yo komba ku ka a nga tixiximi ya kanetana na xiyimo xa yena xa ku va mudyondzisi.√√ (2)
- 3.14 Ri hlamusela leswaku muti wa ka va Piet na wa ka va Vukosi a yi fanele ku hlangana.√√ (2)
- 3.15 A vavisekile emoyeni hikuva a lo lan'wa endzhaku ka ku hlongoriwa hi Xilavi na Ma'am Joyce.√√ (2)
- 3.16 Hileswi a ku ri yena Ma'am Joyce a nga xava yindlu ya le Kremetart leyi Piet na Vukosi a va tshama eka yona.√√√ (3)
- 3.17 A a vula leswaku n'wana a a fana na Piet swinene.√√ (2)
- 3.18 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a yi tirhisa hi vukheta hikuva a nga ha ta kuma yin'wana leyi nga ta n'wi hlayisa. √√ (2)
(Amukela na swin'wana switsundzuxo leswi twisisekaka.) [35]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**XIVUTISO XA 4: XAMUGANGA – SJ Malungana na KA Khosa****4.1 'KU FELA KONDLO' – KA Khosa**

- 4.1.1 Vleifontein.√ (1)
- 4.1.2 A a va tirha swin'we eRoodepoort./A va tivanela eRoodepoort entirhweni.√ (1)
- 4.1.3 Khume ra malembe.√ (1)
- 4.1.4 Hi ndlela ya vukhamba./A a duvurile mininjhere wa mugodi a n'wi vutlela dayimani.√ (1)
- 4.1.5 A a chava ku khomiwa (hileswi a nga suka a duvurile minijhere wa mayini a n'wi tekela dayimani).√ (1)
- 4.1.6 Vanhu na nsati wa yena a va ehleketelela munghana wa Genge ku ri hi yena muyivi wa movha.√
Genge na yena a ehleketa leswaku munghana wa yena a a ri xigangu xa nsati wa yena hikuva a ha pyopyiwile.√ (2)
- 4.1.7 Mufana loyi a ri na Bermuda u lovile eka nghozi ya lori ya matamatisi na movha wa Genge, √ kasi Bermuda u vavisekile a yisiwa exibedhlele xa Pietersburg ehansi ka vulawuri bya maphorisa.√ (2)
- 4.1.8 A hi swona, u vonile Bermuda na mufana un'we va susumeta movha.√√ (Nhlamulo i ya nseketelo ntsena.) (2)
- 4.1.9 A a ri munhu wo hlekelela na tintswalo to kota ku amukela vayeni.√√ (2)
- 4.1.10 Leswaku Bermuda a a twa ndlala loko a ri endleleni.√√ (2)
- 4.1.11 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta va rivalela, hikuva xidyoho a xi tlherisiwi naswona ntiyiso wa ku yiviwa ka movha wu kumekile emaphoriseni.

KUMBE

- A ndzi nga ta va rivalela hikuva a swi ri erivaleni leswaku a va nga ndzi tshembi naswona a va ndzi poyirile exikarhi ka vanhu.√√ (2)

4.2 'NDZI WERILE HI NHLOKO' – SJ Malungana

- 4.2.1 Loko va hambana nampundzu a n'wi tswontswa na loko a vuya namadyambu a a n'wi tswontswa.√ (1)
- 4.2.2 Hikuva nuna wa yena se a rhandzana na Kedibong.√ (1)
- 4.2.3 nga ha tsakisi./B√ (1)
- 4.2.4 Kapa./Bellville Hotel.√ (Nhlamulo yin'we ntsena.) (1)
- 4.2.5 Xa vurhangeri.√ (1)
- 4.2.6 A a vilerisiwa hileswi masiku man'wana xikhafuthini a xi vuya xi nga dyiwangi. √/A pfa a vuya vusiku swinene ekaya.√/Mali leyi a nyika nsati a yi hungutiwile. √/A pfa a etlela kwalomo.√ (Tinhlamulo timbirhi ntsena.) (2)
- 4.2.7 A hi swona. A hi Gijimela, i nsati a nga ba riqingho a lava ku tiva leswaku nuna u fambise ku yini. √√ (Timaraka i ta nseketelo ntsena.) (2)
- 4.2.8 Hileswi nuna wa yena a nga vula leswaku u tikeriwa hi ntirho naswona a nga kumi nkarhi wa kahle wo tshama na vona ekaya.√√ (2)
- 4.2.9 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Munhu u fanele ku va na vutihlamuleri ehenhla ka swiendlo swa yena a tlhela a tixixima na yena n'wini.√√ (2)
- 4.2.10 Loko ku ri na mhaka a nga yi lulamisi hi nyimpi, u kota ku lulamisa swihoxo swa nuna wa yena hi ndlela yo rhula a tlhela a n'wi twela vusiwana loko a vuya a pyopyiwile. √√√ (3)
- 4.2.11 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ndzi nga ta pfumela ku rhandzana na yena, a ndzi ta n'wi byela leswaku ndzi na ndyangu lowu ndzi nga rhandziki ku wu faya.√√ (Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twalaka.) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI**XIVUTISO XA 5****5.1 'XANA SWI TA HELA RINI?' – KG Baloyi**

- 5.1.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi wansati loyi a vilelaka eka murhandziwa wa yena hi rirhandzu ra vona ra le xihundleni leri sweswi se ri n'wi tikelaka laha a lavaka leswaku va tekana, va humesela rirhandzu ra vona erivaleni.√√ (2)
- 5.1.2 Ku tshama u chuhile.√ (1)
- 5.1.3 Wansati loyi u twa ku vava emoyeni mayelana na rirhandzu ra vona leri nga tikombiki ri ya helo./U hela mbilu hileswi va rhandzanaka exihundleni.√√ (2)
- 5.1.4 Nhlokomhaka i xivutiso lexi kombisaka leswaku ku na swo karhi leswi munhu loyi a vulavulaka a lavaka leswaku swi fika emakumu, hikwalaho ya yelana na leswi wansati loyi a vilelaka hi swona eka xitlhokovetselo swa leswaku vutomi bya yena na murhandziwa wa yena lebyo hanya swin'we malembe yo tala va nga tekanangi byi ta hela rini.√√ (2)
- 5.1.5 Vungula./Nyakapfala.√
(Nhlamulo yin'we ntsena.) (1)
- 5.1.6 Hikuva wa swi tiva leswaku ku ya hi Xikriste wanuna a nga tshami na wansati va nga tekanangi.√√ (2)
- 5.1.7 Ya kombisa ku tshikelela mhaka ya leswaku vutomi bya vona lebyo tshama swin'we tanihi nuna na nsati va nga tekanangi a byi va yisi helo.√√ (2)
- 5.1.8 I xifaniso xa vana lavatsongo lava va tlangaka timhaka to encenyeta vutomi bya le ndyangwini laha va swekaka vuswa hi ku tirhisa misava na swingolongondzwana leswi nga ha pfuniki nchumu.√√ (2)
- 5.1.9 U tirhisa mbuyelelo wa marito 'Ndzi karhele ...' ku kombisa leswaku u kunguhata ku huma eka vuxaka bya vona loko ku navela ka yena ku nga humeleli./Nhlawulo wa marito/dikixini swi tisa nkholuko/ncino eka xitlhokovetselo.√√ (2)
- 5.1.10 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Xa twala hikuva hi Xintu a swi pfumeleriwangi leswaku vanhu lava va rhandzanaka va tshama swin'we va nga tekanangi.

KUMBE

A xi twali hikuva swi nga endleka ku ri na xivangelo lexi twalaka lexi endlaka leswaku a nga n'wi teki eka nkarhi wolowo.√√
(Amukela na mavonelo yan'wana lama twisisekaka.) (2)

NA

5.2 'NDZI HLAWULENI!' – KG Baloyi

- 5.2.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a lavaka ku hlawuriwa eka vurhangeri bya swa tipolitiki. U tshembisa vanhu leswi a nga ta va endlela swona loko va n'wi hlawurile.√√ (2)
- 5.2.2 Vatswedyana.√ (1)
- 5.2.3 Ku tshama va nga vileli hi nchumu.√√ (2)
- 5.2.4 Ku onga na ku koka rinoko ra vavhoti leswaku va n'wi hlawula.√√ (2)
- 5.2.5 Vuvabyi a byi nga ha vi kona./Vuvabyi byi ta herisiwa.√√ (2)
(Nhlamulo yin'we ntsena.)
- 5.2.6 thathela./C.√ (1)
- 5.2.7 Loko se a ri ka xitulu xa le henhla./Loko se a ri murhangeri.√√ (2)
- 5.2.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Van'watipolitiki va tirhisa maqhingha hinkwawo ku kucetela vaakatiko leswaku va va hlawula. √√ (2)
- 5.2.9 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta n'wi hlawula hikuva u hisekela ku pfuna vanhu hinkwavo hi ku va olovisela vutomi.

KUMBE

A a ndzi nga ta n'wi hlawula hikuva leswi a tshembisaka ku endla swona a swi khorwisi. √√√ (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70